

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 1-2 (99-100),
STR. 311-331

RECENZIJE
I PRIKAZI

Ivan Lajić, Roko Mišetić OTOČNI LOGARITAM Aktualno stanje i suvremeni demografski proces i na jadranskim otocima

Institut za migracije i narodnosti i Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka, Zagreb, 2006., 367 str.

Iako u Hrvatskoj ima 718 otoka, 389 hridi i 78 grebena, prema popisu stanovništva iz 2001. naseljeno je jedva njih pedesetak. Nekoliko se hrvatskih demografa, a među njima su i autori ove studije, godinama sustavno bavi proučavanjem otočnoga stanovništva, pa je zahvaljujući njima upravo demografski aspekt otočnoga života i najbolje osvijetljen. Često se spominje kako otoci najviše izvoze upravo svoje ljude. Otočni je prostor oduvijek bio prostor odlazanja i dolazanja, bježalo se s kopna na otoke i s otoka na kopno. Ipak, 20. stoljeće bilo je prije svega stoljeće iseljavanja, i od 1931. godine svaki je popis stanovništva pokazivao sve manji broj otočnoga stanovništva. Iz šume statističkoga materijala triju zadnjih popisa (1981., 1991. i 2001.), autori su pokušali metodom grupiranja otoka i otočnih naselja prema povijesnim, geografskim i ekonomskim sličnostima usporediti dobivene demografske podatke. Osim detaljnoga prikaza trenutnoga demografskog stanja i procesa, na temelju praćenja kretanja stanovništva kroz 20 godina autori su donijeli prognoze kretanja otočnoga stanovništva za sljedećih 20 godina. Ova knjiga svakako je posebna i zbog

svoje bogate opremljenosti – velikoga formata, slika u boji, 26 kartografskih prikaza, 77 tablica i 90 grafičkih slika. Iako je knjiga reprezentativna, mali prigovor odnosi se na karte. Kartografski prikazi čine gotovo trećinu knjige i napravljeni su u istinu kvalitetno i u velikom mjerilu, međutim samo na jednoj karti označena su imena naseljenih otoka, a ni na jednoj nema imena naselja. Smatram kako time ne bi bila narušena estetičnost, ali bi se pridonio funkcionalnosti i čitljivosti karata.

Knjiga se sastoji od 5 poglavlja. U prvom poglavlju *Pristupi i kriteriji formiranja otočnih skupina* autori objašnjavaju kriterije za stvaranje otočnih skupina. Često se zaboravlja kako otočni prostor nije homogen, nego je povijesno, geografski, demografski, prometno, pa i klimatski, vrlo raznolik. Kako bi lakše objasnili razlike u naseljenosti i olakšali planiranje otočne budućnosti, autori su sve hrvatske otoke grupirali na temelju pet kriterija: 1. prema kopnenom povijesnom referentu (Kvarnerski i Dalmatinski otoci); 2. veličini otoka (demografski obujam: vrlo mali, mali, srednji i veliki otoci); 3. položaju u odnosu na kopnenu masu (obalni, kanalski i pučinski); 4. razvijenosti (razvijeni i nerazvijeni); 5. po definiciji Zakona o otocima (26 otočnih skupina). Naseljske otočne skupine grupirane su ovisno o: 1. unutarotočnom položaju naselja (naselja unutrašnjosti otoka, obalna naselja), 2. demografskoj veličini naselja. Ovi kriteriji svojevrsne su varijable koje utječu na nejednaku naseljenost i pomažu je objasniti.

U drugom poglavlju *Demografsko stanje i procesi na jadranskom otočju* autori obrađuju ukupno kretanje otočnoga stanovništva između 1981. i 2001. godine (natalitet, mortalitet, mehaničko kretanje), doseljeno stanovništvo jadranskih otoka te dnevno i tjedno mehaničko kretanje otočnoga stanovništva. Prema popisu iz 2001. godine, otočno stanovništvo sudjelovalo je sa 2,76% u stanovništvu Hrvatske. "Naj-otočnija" hrvatska županija jest Dubrovačko-neretvanska, gdje svaki sedmi stanovnik živi na otoku. Primorsko-goranska žu-

panija ima pak najveći apsolutni broj otočnoga stanovništva (str. 48). Iako je popis iz 2001. pokazao da se smanjio broj stanovnika Hrvatske, na otocima je, začudo, zabilježen porast stanovnika. Rješenje te enigme krije se dijelom i u činjenici da su se mnogi "neotočni" stanovnici Hrvatske iz raznih, a pretežno fiskalnih, razloga prijavljivali kao stanovnici otočnih naselja. Tu se najčešće radilo o starijim vlasnicima kuća za odmor. Autori su svjesni činjenice neusklađenosti službene demografske statistike i realnoga stanja na otočju te naglašavaju kako je dokaz tome što usprkos povećanju broja stanovnika natalitet pada. S obzirom na to da se na 20 otoka u prosjeku godišnje rodilo manje od jednoga djeteta, a na osam se u deset godina (od 1991. do 2001.) nije rodilo ni jedno dijete, može se zaključiti kako su "podaci o prirodnom kretanju u svim razdobljima i promatranim otočnim skupinama negativnog predznaka, a migracijska salda u velikom dijelu otočnih skupina pozitivna" (str. 66). Veliki otoci u zadnja dva međupopisna razdoblja bilježe blagi porast stanovništva većinom zbog migracija. U demografski su povoljnijem položaju kvarnerski, obalni, razvijeni i veliki otoci, dok su dalmatinski (posebno sjeverni dio), pučinski, nerazvijeni i manji otoci pod snažnim depopulacijskim procesima. Promjene u prirodnom padu otočnoga stanovništva posljedica su smanjena nataliteta, a ne toliko povećana mortaliteta, jer se u zadnjih dvadeset godina otočni natalitet smanjio za petinu. Najveći broj otočnoga stanovništva živi na obalnim otocima u naseljima koja su uglavnom okrenuta prema važnijim naseljima na kopnu. U popisu stanovništva iz 2001. godine zamijećena je i visoka stopa rasta ukupnoga broja stanov-

nika premoštenih otoka: Krka i Čiova. Što se tiče useljeničkoga stanovništva, najveći broj imaju kvarnerski otoci. Od 23 naseljene otočne jadranske podskupine, njih šest ima natpolovični udio došljačkoga stanovništva u ukupnom stanovništvu. Prema statistici, doseljenici iz inozemstva dijele se na doseljenike iz bivše SFRJ i na doseljenike iz drugih inozemnih država. Tako se pokazalo da su otoci s najviše stranih useljenika premošteni otoci Čiovo s udjelom od 26,5% "jugoslavenskih" imigranata u ukupnom stanovništvu te Vir sa 29,8% takvih (122). Najintenzivnije doseljavanje na jadransko otočje povezano je sa zadnjim međupopisnim razdobljem.

Treće poglavlje *Demografske strukture otočnog stanovništva* daje podatke o spolu i dobi otočnoga stanovništva te o stupnju aktivnosti i obrazovnoj strukturi. Prosječna dob otočne jadranske populacije u popisu iz 2001. godine bila je 42 godine. U demografiji se uzima da je populacija koja je dosegla prosječnu starost od 30 godina počela starjeti. S obzirom na to da su najbrojnija otočna naselja do 50 stanovnika, autori su morali prilagoditi postojeće demografske instrumente, jer je prosječna starost stanovnika vrlo malih otoka 65,6 godina. Nešto je bolja situacija u naseljima s više od 2000 stanovnika. Dobno-spolne piramide gotovo su na svim otocima, osim na Lošinju, Čiovu i Korčuli, izvrnute, što upućuje na premlen omjer mladoga i staroga stanovništva. Također, prema podacima autora, na otocima su 2/5 stanovništva aktivne, što je manje nego na razini države. Poljoprivreda, koja je dnevno bila glavna gospodarska djelatnost, i njezine grane (ovčarstvo, vinogradarstvo, maslinarstvo i drugo) postaju inferiorne u usporedbi s afirmacijom turizma i ugostiteljstva. Prema zadnjem popisu, 5,25% stanovnika živi od poljoprivrede kao od osnovne djelatnosti. Samo dvije male otočne skupine imaju više od deset posto poljoprivrednoga stanovništva – viška i paška. U tercijarnom sektoru, kao i unutar cjelokupne otočne zaposlenosti, prevlada-

va broj zaposlenih u hotelima i restoranima. Vrlo visok udio zaposlenih imaju i trgovina na veliko i malo – jednako kao i cjelokupna otočna prerađivačka industrija (242). Zamjetan je i broj zaposlenih u prometu nekretninama i u iznajmljivanju. Gotovo polovica od 48,8% otočana starijih od 15 godina završilo je srednju školu, većinom su to muškarci; 20,4% stanovnika završilo je osnovnu školu. U ovoj kategoriji prevladavaju žene. Zbog visoke prosječne starosti stanovništva razumljivi su ovakvi podaci. Završen fakultet ima 5,6% otočana. Najveći postotak fakultetski obrazovanih stanovnika ima krčka otočna skupina (7,58%), što je oko hrvatskoga prosjeka.

U četvrtom poglavlju *Budući demografski razvitak jadranskih otoka* autori daju 4 moguće projekcije budućega kretanja stanovništva. I sami napominju kako je nemoguće potpuno predvidjeti sve faktore koji bi ubuduće mogli utjecati na kretanje i sastav stanovništva. Projekcija nastavljenoga trenda ukupnoga kretanja jest preslikavanje demografskoga otočnog razvitka, koji se temelji na međupopisnim kretanjima iz 1981., 1991. i 2001. godine. Depopulirajući otoci i otočne skupine i nadalje bi gubili stanovništvo, dok bi oni otoci i otočne skupine koji su imali rast nastavili rasti zatečenom dinamikom. Skupine vrlo malih, malih i srednjih otoka opustjele bi, dok bi jedino veliki otoci imali vrlo kvalitetan demografski rast. Osim ove "optimistične" projekcije, ostale 3 dane projekcije upućuju na same silazne, regresivne procese i daljnje smanjenje ukupnoga broja stanovnika svih hrvatskih otoka.

I nakon svega, kako se navodi u *Zaključku* knjige, ostaje neriješeno pitanje je-

su li naši otoci i njihovo stanovništvo depopulacijski prostori, prostori demografske stagnacije ili revitalizacije (str. 282). Zadnji popis stanovništva donio je mnoge nejasnoće vezane uz izjašnjavanje vlasnika kuća za odmor kao stalnih otočnih stanovnika, pa ćemo vjerojatno jasniji odgovor na to pitanje dobiti tek sa sljedećim popisom.

Marica Marinović Golubić

Pierre Renouvin EUROPSKA KRIZA I PRVI SVJETSKI RAT

Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., 543 str.

Monografija "Europska kriza i Prvi svjetski rat", djelo francuskoga povjesničara Pierra Renouvina, opsežan je historiografski prikaz događaja koji su rezultirali dramatičnim promjenama na političkim zemljovidima, u prvom redu Europe, ali i svijeta. Knjiga je prvo izdanje doživjela daleke 1934. godine, a kasnije je objavljena u još nekoliko prerađenih i proširenih izdanja te je prevedena i na više stranih jezika. Kada već spominjemo prijevode na strane jezike, zanimljivo je kako je ova knjiga već izašla u hrvatskom prijevodu 1965. godine, tada u nakladi izdavačke kuće "Naprijed". Najnovije hrvatsko izdanje izašlo je pak 2008. godine u nakladi Golden marketinga – Tehnička knjiga, a oba izdanja (i ono iz 1965. i 2008. godine) rezultat su prijevoda dr. sc. Nikole Berusa.

O spomenutoj opsežnosti Renouvina djela "Europska kriza i Prvi svjetski rat" svjedoči i broj od 543 stranice, koliko ima ovo izdanje. Sama monografija podijeljena je na pet tematskih sklopova, odnosno kako ih autor naziva, pet knjiga. Treba kazati da je svaka od tih knjiga dodatno podijeljena na poglavlja i potpoglavlja. Naslovi knjiga izmjenjuju se ovim redom: (1) *Politički, gospodarski i društveni život pri-*